

τῶν θεμελιωδῶν προβλημάτων, ἐπιφυλασσόμενοι νὰ δημιουργηθεῖ περὶ αὐτῶν διεξοδικώτερον ἐν τῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ, ἐν ὧ θὰ γενηθῇ λεπτομερεστέρα ἔρευνα τῶν καθ' ἑκαστα ὑπερβατικῶν ιδεῶν.

5. Σχέσεις τῶν ὑπερβατικῶν ιδεῶν πρὸς τὰς μεταφυσικὰς κοσμοθεωρίας.

Εἰς ἑκάστην τῶν ἐν τοῖς ἀνωτέρω μνημονευθεῖσῶν τριῶν ἔξελιξεων, ἥτοι εἰς τὴν κοσμολογικήν, τὴν ψυχολογικὴν καὶ τὴν δυτολογικήν, διακρίνομεν πάλιν δύο εἶδη προσδόου, εἴ τον μὲν ἄγειν μᾶς εἰς τὴν ίδεαν ἐνὸς ἀπειρου συνόλου, τὸ δὲ εἰς τὴν ίδεαν μᾶς ἀδιαιρέτον ἐνότητος. Ἐπειδὴ ἀμφότεραι αἱ ίδεαι αὗται ἀποκτῶνται μὲν διά τίνος ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ ἀρχομένης προσδόου, ἀνευρίσκονται δῆμος, ὑπὲρ τὰ δριμεῖα τῆς ἐμπειρίας, ἐν τῷ τέρτιαρι συνειρμοῦ τίνος, οἵτις θεωρεῖται ὡς συντελεσμένος, συνάδουσι τελείως πρὸς τὰς δύο μαθηματικὰς ἔννοιας, ἥτοι πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ *ἀπειρωτικοῦ μεγάλου* καὶ τοῦ *ἀπειρωτικοῦ μικροῦ*. Συγχρόνως ἑκάστη τῶν ἔννοιῶν τούτων χρησιμεύει ὑπὲρ διετήν μορφήν, τουτέστιν ὑπὲρ τὸν τίνον μᾶς μηδέποτε διακοπτομένης, καὶ ὑπὲρ τὴν μορφὴν μᾶς ἥδη συντελεσθεῖσης ἀπειρου παλινδρομήσεως. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον αντιβαίνει βέρικεν μᾶς ὑπὲρ πᾶν δριμοῦ ἐκτενομένης προσδόου, τὸ δὲ δεύτερον, ἐπειδὴ ἀπειτεῖται ἡ ὑπαρξίας ίδεας τίνος, οἵτις ἀντικρύττει ἀποκλύτως τὴν προσδόου ταύτην. Κατὰ ταῦτα τὰ ίδιαίτεραι προβλήματα διακρίνονται ἀπ' ἀλλήλων διὰ τὸν λόγον ὅτι ἡ κοσμολογικὴ ἔννοια λαμβάνει ὕψιν ὑλικοῦ συστατικοῦ στοιχείου, δεδομένου ὅτι δύνανται νὰ παρατηρῶνται ἡ γυρινὴ μορφὴ τῆς ὑλῆς ἐν χώρῳ καὶ χρόνῳ καὶ τὸ ἐν τῇ μορφῇ ταύτῃ δεδομένον περιεχόμενον, ἥτοι ἡ ὑλικὴ οὐσία καὶ ἡ αἰτιόδησ ἐνέργεια αὐτῆς, ἐνῷ καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς ψυχολογικὰς καὶ κατ' ἀκολουθίαν εἰς τὰς δυτολογικὰς ίδεας δὲν δύναται τις νὰ προβῇ εἰς ἀφαιρέσσεις ἐκ τῆς πριγματικότητος. Ήτοι τούτου ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ὁ μὲν ἕχω κόσμος δίδεται ἥμιν ὡς σύνολον τι στοιχείου, ἐν ᾧ δυνάμεθαι νὰ λαμβάνωμεν ὑπὸ διφιν εἴτε τὴν μορφὴν τῆς διατάξεως, εἴτε μετ' αὐτῆς συγχρόνως τὰς ίδιαντιτας καὶ ἀλληλεπιδράσεις τῶν στοιχείων, ἢ δὲ ψυχολογικὴ ἐμπειρία παρέχει ἥμιν ἀμεσά τινας ἐμπειρικὰ περιεχόμενα, ἕπερ, ὡς ἐπωτερικὰ αἰσθήματα, ἀποβάλλονται τὸν χαρακτῆρα τούτον, ὅταν θελήσωμεν ν' ἀποβλέψωμεν μόνον εἰς τὴν μορφὴν αὐτῶν. Οὕτως αἱ κοσμολογικαὶ ίδεαι ἔχουσιν ἐν μέρει μὲν πραγματικήν, ἐν μέρει δὲ φαινταστικῶς ὑπερβατικήν.

μορφήν, ἐφ' ὅσον διηλαδὴ συνδέονται αὗται πρὸς τὰς τυπικὰς τοῦ Σύμπαντος ἴδιότητας, ἢτοι πρὸς τὸ περιεχόμενον αὐτῶν, ἐνῷ τούναντίον αἱ ψυχολογικαὶ καὶ δυτολογικαὶ ἴδεαι ἀνήκουσιν εἰς τὸ πεδίον τῆς φανταστικῆς ὑπερβασίας.

Αἱ τυπικαὶ (εἰδολογικαὶ) ἴδιότητες τῆς ἐννοίας τοῦ κόσμου ἡ τῆς **κοσμολογικῆς ἴδεας** παρέχονται ἐν τῇ τοπικοχρονικῇ διατάξει τῶν φαινομένων. Ὁ χῶρος ὅμως καὶ ὁ χρόνος νοοῦνται, ἔνεκεν τῶν ὅρων, οἵτινες εἶνε αὐθεντικοὶ κατὰ τὸν διαποχωρισμὸν αὐτῶν ἐκ τῆς ὑλῆς τοῦ δεδομένου, ὡς **σταθερὰ ποσά**, ἅτινα, πέραν παντὸς ὄρου, διατηροῦσι τὰς αὐτὰς ἴδιότητας. Ἡδη δὲ ἀδιάπτωτος συνοχὴ ἀπαιτεῖ παλινδρόμησίν τινα εἰς τὸ ἀπείρως μικρόν, ἵτις δύναται νὰ ἐκτείνεται κατ' ἀπεριόριστον τρόπον καὶ συνεπῶς νὰ τερματίζεται εἰς τὴν ὑπερβατικὴν ἴδεαν ἀπλῆς τινος χρονικῆς καὶ τοπικῆς στιγμῆς, ἵτις εἶναι ἀσύλληπτος ἀπὸ ἐμπειρικῆς ἐπόψιεως. Ἐπίσης δὲ ἀδυναμία τοῦ νὰ νοῶμεν ὅριόν τι τοῦ διαστήματος καὶ τοῦ χρόνου, πέραν τοῦ δποίου ὁ χῶρος καὶ ὁ χρόνος δὲν θὰ ὑφίστανται, ἀπαιτεῖ πρόοδόν τινα εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ ἀπολύτου μεγέθους, πρὸς ὃ συνίδεται ἡ ὑπερβατικὴ ἴδεα ἀπολύτου συνόλου τινὸς τοῦ ἀπείρου διαστήματος καὶ τοῦ ἀπείρου χρόνου. Λὲν δυνάμεθα νὰ νοῶμεν τὸν περιβάλλοντα ἥμας κόσμον εἴμην ὡς ἐνυπάρχοντα ἐν **χώρῳ καὶ χρόνῳ**, τουτέστιν ἐν τυπικῇ (εἰδολογικῇ) σχέσει διαιρετὸν ἐπ' ἀπείρον καὶ ἐκτεινόμενον ὑπὲρ πᾶν δεδομένον ὅριον. Αἱ ἴδεαι αὗται ἔχουσι πραγματικὴν σημασίαν, ὡς καθορίζουσαι τὸν τρόπον, καθ' ὃν δέον νὰ τελῆται ἐκάστη ἀπὸ παντὸς δεδομένου σημείου ἀφορμομένη πρόοδος. Ἄλλος πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς ἐννοίας τοῦ κόσμου οὐδὲν ἐκ τούτων ὑφελος παρέχεται εἰς ἥμας. Ὁ τρόπος, καθ' ὃν δύναται νὰ νοηθῇ ἡ διάταξις τῆς ὑλῆς καὶ ἢ ἀπὸ τῆς διατέξεως ταύτης ἔξαρτωμένη αἰτιότης τῆς τῶν φαινομένων διαδρομῆς ὑπὲρ τὰ ὅρια τῆς εἰς ἥμας ἐφικτῆς ἀναλύσεως καὶ τῆς εἰς τὴν ἥματέρων ἀντίληψιν προσιτῆς ἐκτάσεως τοῦ χρόνου καὶ τοῦ χρόνου, δὲν καθορίζεται τὸ παράπαν. Ἐν τούτοις παρορμώμεθα καὶ ἐν τῇ σχέσει ταύτῃ, ὅπως ἐκ τοῦ παρεχομένου εἰς ἥμας κόσμον συνάγωμεν συμπεράσματα περὶ τοῦ μὴ ἐν τῇ ἥματι δεδομένου, χωροῦντες σταθερῶς ἐπὶ τὰ πρόσω, μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν μορφοῦμεν παράστασίν τινα ὑπεριφανούσαν σχετικόν τι τοῦλάχιστον τέρμα. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον δὲ τῆς ἐμπειρίας ἀπαιτούμενη παραδοχὴ τῶν ὄλικῶν μορίων, ὥλερ εἰς τοπικὰ διαστήματα ἐπιδρῶσιν ἐπ' ἄλλια, ἵχθη εἰς τὴν ἴδεαν τῶν **ἀτόμων** διός τελευταίων στοιχείων τῆς ὑλῆς αἱ δὲ εἰς τὴν ἐξελιξιν τοῦ

ημετέρου ήλιαχού συστήματος ἀφορῶσαι θεωρίαι εγένοντο ἀφοριὴν ὑποθέσεων περὶ τῆς γενέσεως τοῦ συστήματος τούτου καὶ περὶ τῆς γενέσεως καὶ ἔξελλεως μεγαλυτέρων ἐν τῷ Σύμπαντι συστημάτων, οἷον, ἐπὶ παραδείγματι, τὸ τοῦ Γ' αλαζῶν. Οὐχ ηττον θεωρίαι τινές, ἀφορῶσαι εἰς τὰς ἀλληλεπιδράσεις τῶν φυσικῶν δυνάμεων, παρέσχον πεδίον προϋποθέσεων περὶ τινῶν ἐν τῷ μέλλοντι ἐπελευσομένων τελικῶν καταστάσεων τῆς ὕλης, καθ' ἃς προϋποτείθεται ποιεῖ τις δικοπή τῆς ἐνεστώσῃς ἀσταθείας τῶν φυσικῶν φαινομένων. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἐν τῇ ίδεᾳ τῆς οὗτοι νοούμενης τελικῆς καταστάσεως περιμετίζεται η ἐν τῷ θέματι τοῦτῳ συντελεσθεῖσι πρόοδος τῶν ίδεων. Εἶναι φινέροι, οἵτι εἰς τὰς οὗτοι μορφωθεῖσις ίδεις δὲν πρέπει ν' ἀποδοθῇ πρωτηγαματική σημασία, διοτί πρὸς ἐκείνην, οἵτις ἀπονέμεται εἰς τὰς ὑπερβατικὰς ίδεις τῆς τυπικῆς (εἰδολογικῆς) παλινδρομήσεως. Πρῶτον, τοιαῦται τελικοὶ παραστάσαις εἶναι υποθετικοί, η δὲ πιθανότης τῆς ἀντικαταστάσεως αἰτῶν δι' ἄλλων, αἵτινες συνιζόνται πρὸς τὴν ἀνάγκην τῆς ἐνότητος καὶ τῆς σύμπληρσεως τῆς ήμετέρης διανοήσεως, αἰδίστοτε ἀποδείξει. Λεύτρον, αἱ υπὸ τῆς νοήσεως συγχροτούμεναι ἔννοιαι τοῦ ἀπειρον δὲν ἔχουσι κατὰ γενικὸν κανόνα δικάλυτον, ἀλλὰ σχετικὸν χαριστήριον, διότι εἶναι πιέντοτε νοητὴ μεγαλυτέρων τις πρόοδος, οἵτις τυχόν οὐδὲ ἔξετεντο πέριν πάντων τῶν ήδη ἐπιτευχθέντων ὅρων.

Οποις η ἔρειναι τοῦ περιεχομένου τῶν ἐξωτερικῶν παραστάσεων, οἵτε καὶ η μιλέτη τῆς ἐπωτερικῆς αἰσθήσεως η η «ψυχολογικὴ ίδεα», ἀπαιτεῖ διετήν πρόοδον, ἔχονταν εἰς τὰς τελικὰς ίδεις τῆς ἐνότητος. Καὶ η μὲν πρώτη ἀπειτεῖ τῆς τελικῆς καὶ ἀνεκτιδέντοι περιιτέρῳ ἀγιλύσεως πνευματικῆς μεταστάσεως, η δὲ δευτέρη πανδέεται πρὸς τὸ σύνολον πάσης πνευματικῆς οὐσίας η πρὸς τὴν καθολικὴν αἵτινα σύμπταντος τοῦ πνευματικοῦ κόσμου. Η ἐξέλιξις τῶν ίδεων τούτων ἔλειψε μίαν ὅλως διάφορον μορφὴν ἐκείνης, ην ἔχει τὸ κοινωλογικὸν πρόστιλλμα, ἔνεκα τοῦ λόγου τούτου, οἵτι ἐξεδηλώθη εἰς διαφόρους πρὸς ἄλλήλως συγκρουομένας θεωρίας, εἴς ἓν τοῦ μὲν ἔχουσι πρὸς ὀφθαλμῶν τὴν ἀτομικήν, αἱ δὲ τὴν συνολικὴν πρόοδον, καὶ αἵτινες, εἰς ἀμφοτέρους μάλιστα τὰς περιπτώσεις, λαμβάνουσιν οὐτ' ἕηρν διάφορα σημεῖα, ἀτίνα θεωροῦνται ὡς αὐθεντικὰ πρὸς κατανόησιν τοῦ πνευματικοῦ κόσμου. Κατὰ τὸν τρόπον τούτον ἀπομιστικαὶ η εἰς τὸ σύνολον ἀφορῶσαι ὑποθέσεις ἀντιτίσσονται κατ' ἀρχὰς πρὸς ἄλλήλας, ἀμφότεραι δὲ αἱ κατηγορίαι αἵτινα διαιροῦνται εἰς ὑποθέσεις, αἵτινες θεωροῦνται τὴν παράστασιν ὡς θεμελιώδη

τύπον τῆς πνευματικῆς οὐσίας, καὶ εἰς ὑποθέσεις, αἵτινες ἐκλαμβάνουσι τὴν βούλησιν ως βάσιν τῶν φαινομένων τοῦ πνεύματος. Οὕτως ἡ ἀτομικὴ πρόοδος, ὥπο ταυτόχρονον ὑπαγωγὴν τῆς πνευματικῆς οὐσίας εἰς τὰς παραστάσεις, ἐκδηλοῦται καταφανέστατα ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ "Ἐρβαρτ γενομένῃ διεργασίᾳ τῆς μοναδολογικῆς ἴδεας (monadologische Idee). Ὡς τελευταῖα ἐνότης ἔναπομένει διὰ τὸ "Ἐρβαρτ ἐν ψυχολογικὸν ἀτομον, ὥπερ οὐδὲν ἄλλο σὲν παρὰ μία ώς ἀνάλογος πρὸς τὴν αἴσθησιν νοουμένη ποιότης. "Οσον ἀφορᾷ εἰς τὴν βούλησιν, ἐπιτυγχάνεται παρομοίᾳ ἀτομικὴ πρόοδος, εάν, ώς πράττει τοῦτο ὁ Κάντιος, ἀφορμήθεντες ἐκ τῶν παραστάσεων ἐπιστρέψωμεν εἰς τὴν ἐνέργειαν τῆς καθαρᾶς καταλήψεως (Apperzeption), ἢτις θεωρεῖται ως ἀπαραίτητος ὅρος πάσης παραστάσεως, νοήσωμεν δὲ τὴν ὑπερβατικὴν κατάληψιν (transzendenten Apperzeption) ως ἀπλουστάτην λειτουργίαν τῆς βούλησεως.

"**Η καθολικὴ πρόοδος** ἄγει ἀμέσως ἡμῖς, εὰν ἡ πνευματικὴ οὐσία θεωρηθῇ πάλιν ως παράστασις, εἰς τὸ «*intellectus infinitus*» τοῦ Σπινόζα. Ὡς καθολικὴ βούλησις νοεῖται ὑπὸ τοῦ Schopenhauer ἡ τελικὴ αἰτία τοῦ πνευματικοῦ κόσμου, ἐν ᾧ ἀφ' ἐνὸς μέν, ἔνεκεν τῆς μονομερῶς καθολικῆς τῶν πραγμάτων ἀντιλήψεως, ἔξαφανίζονται αἱ πρὸς τὴν ἀτομικὴν βούλησιν ἐνυπάρχουσαι σχέσεις, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἡ μάρτυρωσις τῆς γενιτῆς ἔκείνης ἴδεας τῆς ἐνότητος δὲν παρασκευάζεται ὑπό τινος ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ ἀρχομένης προόδου. Τὸ σφάλμα τοῦτο δὲν εἶνε ἄλλως σπάνιον εἰς τὰς μεταφυσικὰς διαπλάσεις τῶν ἔννοιῶν.

"Ἐὰν καλέσωμεν τὰς θεωρίας, αἵτινες τὸ πνευματικὸν εἶναι ἀποδίδουσιν εἰς τὴν παράστασιν, «*διανοητικισμὸν*» (Intellectualismus), ἔκείνας δέ, αἵτινες ως κυρίαν βάσιν τῶν πνευματικῶν φαινομένων θεωροῦσι τὴν βούλησιν, «*βούλησιαρχίαν*» (Voluntarismus), θὰ ἔχωμεν τὰς ἔξης τέσσαρας θεμελιώδεις κοσμοθεωρίας:

- 1) τὸν «*ἀτομικὸν διανοητικισμὸν*»
(Individueller Intellectualismus).
- 2) τὸν «*συνολικὸν διανοητικισμὸν*»
(Universeller Intellectualismus).
- 3) «*τὴν ἀτομικὴν βούλησιαρχίαν*»
(Individueller Voluntarismus).
- 4) «*τὴν συνολικὴν βούλησιαρχίαν*»
(Universeller Voluntarismus).

Βεβαίως μεταπτώσεις τινὲς καὶ συνδέσεις δὲν θλεψαν ἀπὸ τῶν φιλοσοφικῶν τούτων κατευθύνσεων. Οὗτος ἡ μοναδολογία τοῦ Λεῖψηντίου ἐκπροσωπεῖ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸν ἀτομικὸν διανοητικισμόν· ἐν τούτοις ἀπαντᾶ συγχρόνως ἐν τῇ ἵδει αὐτοῦ, τῇ ἀφροράσῃ εἰς τὴν ὑψίστην μονάδα, μετάπτωσίς τις εἰς τὸ συνολικὸν μέρος τοῦ συστήματος, ἐν δὲ τῇ παρ' αὐτοῦ ἐνθέρμως ὑποστηριζθείσῃ γνῶμῃ, καθ' ἣν τὸ συναίσθημα δέον νὰ νοῆται ὡς δύναμις προκαλοῦσα τὴν κίνησιν τῶν παραστάσεων, διαφαίνεται βουλησιαρχική τις ἀπόχρωσις. Ἐπίσης ἡ συνολικὴ βουλησιαρχία μεταβιβάλλεται παρὰ τῷ Schopenhauer εἰς ἀτομικὸν διενοητικισμόν. Τοιουτούπτως τὰ φιλοσοφικὰ οἰκειοδοτήμεται τῆς ψυχής θεωρητικῆς ιδεαλογίας, ίδειος παρὰ τῷ 'Ἐγκλωπῷ', ἐφ' οἷσιν ταῦτα ἀπτονται ψυχολογικῶν προβλήματων, δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ίδιατεραι μισθροὶ τοῦ συνολικοῦ διενοητικισμοῦ, ἀφ' ᾧ ὅμιλος δὲν ἔλλειπονται, ἐν τῇ ἀντιλήψει τοῦ ὑποκειμενικοῦ πνεύματος, στοιχεῖα τινα τοῦ ἀτομικοῦ διενοητικισμοῦ. Ἡ χαρακτηριστικὴ δημιούρηση διαφορὰ μεταξὺ τῶν ψυχολογικῶν καὶ τῶν κοσμολογικῶν ίδεων συνιστάται εἰς τούτῳ, ὅτι αἱ ψυχολογικαὶ ίδεαι ἔξειληθησιν εἰς πᾶν εἶδος ὑπερβιτικῆς προόδου ἐν μέσῳ ὀρισμένων τινῶν πρὸς ἄλλιάς συγχρονομένων καὶ συνεπῶς ἀμοιβαίως ἀποκλειομένων θεωριῶν. Τὴν ἀντίθεσιν τοῦ ἀτομικισμοῦ πρὸς τὴν συνολικότητα δέον νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἔλλειψήν τινα, διότι ἐνταῦθι, παθῶς ἀκριβῶς καὶ εἰς τὰ κοσμολογικὰ ζητήματα, ἡ συνάνταρξις ἀμφοτέρων τῶν εἰδῶν τῆς προόδου οὐδιαμῆς ἀποκλείεται. Ἡ κινητικὴ ὅμιλος αὖτε τῆς ἔλλειψεως ταύτης ἔγκειται ἐν τῷ ὅτι ἡ διεργασία τοῦ κοσμολογικοῦ προβλήματος ίδιανήθη νὰ ἔξαρτηθῇ περισσότερον ἐξ ὄντολογικῶν θεμάτων, ἐνῷ αἱ θεωρίαι, αἱ ἀφορῶσαι εἰς τοὺς ἀποχρωταὶς ὅρους τοῦ σπουδαικοῦ εἶναι, τοσοῦτον ὑπέστησαν τὴν ἔπειδη δρασιν τῆς ίδεας τῆς τελικῆς αἵτινες τῆς ὑπιέργειας, ὥστε ἀμφότεραι αἱ ίδεαι αὕται συντεττέλονται σχεδὸν καθ' ἄκατεν τὴν γραμμήν. Ἐπειδὴ δημιούρηση ἡ γενικὴ αἵτινες τοῦ κόσμου δέον νὰ ἐμπερικλείῃ ἐν ταυτῇ τὴν ἐνότητα τῆς φύσεως (*Natur*) καὶ τοῦ πνεύματος (*Geist*), ὑπάρχει ἐν ἡμῖν ἡ ὁποῖη τοῦ νὰ νοῶμεν τὴν γενικήν αἵτιναν ταύτην ὡς ἀπόλυτον ἐνότητα, οὗτος ὥστε αὕτη δύναται νὰ εἶναι εἴτε ἀπολύτως ἀτομιστική εἴτε ἀπολύτως συνολική, οὐδέποτε δημιούρηση καὶ συνολική κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον. "Οσον δὲ ἀμφισβήτησιμος καὶ ἐν εἶναι ἡ προσπόθεσις αὕτη, ἔξισπησεν οὐχ ἡττον ἡδη ἐπὶ τὴν διαιρόρρωσιν καὶ τῶν ψυχολογικῶν καὶ τῶν ὄντολογικῶν ίδεων σημαντικὴν ἐπιδρασιν.

“Η επίδρασις αὕτη δεικνύεται ἀριδήλως εἰς τὴν σφαῖραν τῶν ψυχολογικῶν ίδεῶν ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι αἱ ἀνωτέρω μνημονεύθεισαι θεμελιώδεις κοσμοθεωρίαι δὲν εἶνε αἱ μόναι αἴτινες ἀνεπτύχθησαν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἔρεύνης τοῦ ἔνδον κόσμου. Πρὸς ταύτας ἀντιτάσσεται ἡ κοσμοθεωρία ἔκείνη, ἥτις οὐδεμίαν ἀποδίδει εἰς τὸ πνεῦμα πραγματικὴν αὐτοτελῆ ὑπόστασιν, ἀλλ’ ἥτις θεωρεῖ τὴν ἔννοιαν τῆς φύσεως ἵκανὴν πρὸς κατανόησιν τῶν πνευματικῶν φαινομένων. Η κοσμοθεωρία αὕτη καλεῖται όλισμός (Materialismus), καὶ ἐπειδὴ ἐν αὐτῇ περιέχονται προύποθέσεις ἀφορῶσαι εἰς τὴν γενικὴν αἴτιαν τοῦ εἶναι, δὲν δύναται νὰ καταταχθῇ εἰς τὰς ψυχολογικάς, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὰς διντολογικὰς κοσμοθεωρίας.

“Η ίδει τελικῆς τινος κοσμικῆς αἴτιας, ἐν τῇ φύσις καὶ πνεῦμα συνδέονται εἰς τινα ἐνότητα, ἢ ἡ διντολογικὴ ίδεα, ἀπορρέει ἀφ’ ἐνδός μὲν ἐκ τῆς ἔννοιος τῆς ἐνότητος πάσης ἐμπειρίας, ἀφ’ ἐτέρου δὲ ἐκ τῶν λοιπῶν ὑπερβατικῶν ίδεῶν, τῶν τε ψυχολογικῶν καὶ τῶν κοσμολογικῶν, αἴτινες προκαλοῦσι τοιαύτην τινὰ ἔννοιαν σύνδεσιν. Η ὑπόθεσις τῆς παλαιοτέρας θεωρίας τῆς γνώσεως, ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ καὶ ἡ ἐξωτερικὴ αἰσθησις δὲν εἶνε διάφορα σημεῖα ἀπόψεως, ἀλλὰ χωρισμένα ἀπ’ ἀλλήλων πεδία τῆς ἐμπειρίας, ἀτινα ὅμως ἐπιδρῶσιν ἀμοιβαίως ἐπ’ ἄλληλα, ἥγαγε τοὺς φιλοσόφους εἰς τὴν παραδοχὴν ἀρχικῆς τινος μεταξὺ πνεύματος καὶ σώματος διαφορᾶς. Η παραδοχὴ ὅμως αὕτη προσέκρουσεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἰς πολλὰς ἀντιδράσεις. Εκ τῶν ἀντιδράσεων τούτων αἱ ἐξ διντολογικῶν θεωριῶν προερχόμεναι κοσμοθεωρίαι ἥκιστα δύνανται νὰ ληφθῶσιν ὑπ’ ὅψιν. Επειδὴ δὲ πνευματικὸς εἶνε διάφορος τοῦ όλικοῦ κόσμου, οἱ ὑπέρμαχοι τῶν διντολογικῶν τούτων θεωριῶν διεσχυρίζονται, ὅτι δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ νοηθῇ κατὰ τίνα τρόπον δὲ εἰς δύνανται νὰ ἐπιδρῇ ἐπὶ τὸν ἐτέρον. Αλλ’ ἥδη πλεῖστοι δπαδοὶ τῆς Σχολῆς τοῦ Καρτεσίου, οἵτινες ίδιατέρως ἔξαρσουσι τὴν δυσχέρειαν ταύτην, ὑποστηρίζουσι συγχρόνως τὴν γνώμην, ὅτι ἡ ἀλληλεπίδρασις τῶν σωμάτων εἶνε ἐπίσης ἀκατανόητος, ἢ, ως θὰ ἥδύνατο τις νὰ εἴπῃ ἀπὸ ἐμπειρικῆς ἀπόψεως, ἀμφότερα ταῦτα δύνανται νὰ νοηθῶσιν ὅμοιοτρόπως. “Οτι ἡ βιούλησις ἡμῶν δύνανται νὰ κινῇ τὸ ἥμέτερον σῶμα καὶ δτι σῶμά τι δύνανται νὰ θέτῃ εἰς κίνησιν ἐτέρον τοιοῦτον, ἀμφότεραι αἱ περιπτώσεις αὗται ἐκλαιμβάνονται ὡς αὐτονόητα ἐμπειρικὰ γεγονότα. Μόνον ἡ θεωρητικὴ γνωστικὴ διασάριστις τοῦ ἐν λόγῳ προβλήματος ἀντικατέστησε τὸ πρῶτον τὴν μεταφυσικὴν δυσχέρειαν ἔκείνην διά τινος ἄλλης, στηριζόμε-

νης ἐπὶ λογικῶν βάσεων, τοιτέστι δι' ἑκατηνῆς, οἵτις ἀφορᾷ εἰς τὸ ἀνέφικτον τοῦ πραγματικοῦ διαιποχωρισμοῦ τῆς ἐπωτερικῆς ἀπὸ τῆς ἐξωτερικῆς ἐμπειρίας. Ἐὰν δὲ διάχρισις ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου, καθὼς γίνεται ἐντὸς τῶν δρίων τοῦ εἰς ἡμᾶς δεδομένου ἐμπειρικοῦ κόσμου, δὲν στηρίζεται εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐπ' αὐτῆς ταύτης τῆς ἐμπειρίας, δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν, ὅτι εἰς τὴν ὀρχικὴν ἐνότητιν τῶν ἀντικειμένων τῆς γνώσεως ἀντιστοιχεῖ ποιά τις ἐνότης τοῦ εἶναι. Ἡ λογικὴ αὕτη ἀνάγκη τῆς ἐνότητος ἀμφοτέρων τῶν ὑπερβατικῶν Ἰδεῶν, εἰς ὃν τὴν Ἑλλήνιν ἔδωσαν ἀφοριμήν αἱ Ἕννοια τοῦ ὑλικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ κόσμου, ἐνισχύεται κατ' οὐσίαν ὥστὸ τῆς δυσαναλογίας οἵτις γεννᾶται μεταξὺ τῶν κοσμιολογικῶν καὶ τῶν ψυχολογικῶν Ἰδεῶν τῆς ἐνότητος. Ἐνῷ, ἐν σχέσει πρὸς τὰς σχόλιας, η καθολικὴ πρόσοδος ἐν τῇ τυπικῇ αὐτῆς ἑξελίξει ἀγει ἡμᾶς εἰς τὴν ἴδειν ἀπειρον τινὸς κοσμικοῦ συνόλου, ἀρκεῖται η ψυχολογικὴ ἀντίληψις τῶν πραγμάτων, — καὶ τοῦτο αμφισσεῖται ἐν ἕσχάνῃ ἀνάγκῃ, — εἰς τὴν ἴδειν, τὴν ἀφορῶσαν εἰς τὴν πνευματικὴν ἐνότητα τῆς ἀνθρωπότητος, δι' οἵτις η εἰρημένη κοσμιολογικὴ Ἕννοια μετατίθεται εἰς μίαν ὑποκειμενικῶν νοούμενην ἐνότητα, οἵτις οὔγκωται ἐξ ἀπειρον, κατὰ τὴν ἐπωτερικὴν σκέψεων αὐτῶν, ἢλως διαιρόντων ἀντικειμένων. Ἐνῷ ἐνταῦθα η ψυχολογικὴ μελέτη προτοῦται εἰς τὴν Ἕννοιαν τῆς ἀτομικῆς συνειδήσεως η τῆς ἀτομικῆς ψυχῆς ὡς τελικῆς ἐνότητος, η κοσμιολογικὴ Ἕννοια προσέγεται μέχρι τῆς ἴδειας τοῦ ἀπολύτου ἀτόμου, ἔνιαντι τοῦ δικοῦ η ἐνότης τῆς ἀτομικῆς ψυχῆς τοῦ ξῶντος σόματος ἀτομένει εἰς ὑπερβατικόντως σύνθετος συνειρμός. Εἰς ἀμφοτέρους τὰς ἀντιφέσεις τούτας ἐνυπάρχουσαι δύο διάφοροι παράγοντες πρὸς διάπλατην ὄντιλογικῶν Ἰδεῶν. Ἀφ' ἐνὸς μὲν πορφορίᾳ η ἴδεια συνολικοῦ τίος εἶναι, διπερ, μὲς πρὸς μὲν τὴν πορφρίην, νοεῖται συνῳδίᾳ τῇ καθοδηγήσει τῶν ἴδεῶν τοῦ ἀπειρον, ὡς πρὸς δὲ τὸ περιεχόμενον εἴτε συμφάνως πρὸς αὐτάς, εἴτε μετά τὸ διαδειγμα τῶν ψυχολογικῶν Ἰδεῶν· ἀφ' ἐτέρου δὲ συγκροτεῖται η ἴδεια ἀπλοποτάτης τινὸς ὑπάρχεως, δι' οὓς πείλιν εἶνε αὐθεντικὴ η ἀλλιγιλογία τῶν κοσμιολογικῶν η τῶν ψυχολογικῶν Ἰδεῶν, δεδομένουν ὅτι η ὑπαρξίας αὕτη νοεῖται εἴτε ὡς ὑλικὸν ἀτομιον, εἴτε ὡς ἀπλοποτάτη ψυχικὴ οὐσία.

Ἐν τῇ ἰστορικῇ ἑκλίξει τῶν μεταφυσικῶν κοινωνεοργιῶν οἱ παράγοντες οὗτοι στολλαχῶς ἀνεμίχθησαν πρὸς ἀλλιγίλους. Πλὴν τῶν διακρίσεων ἑκατηνῶν, αἵτινες ἀπεντοῦται τῆς κατευθύνσεως μελλούσης τινὸς προόδου, ὑπάρχουσιν ἐν σχέσει πρὸς τὸ ὄντιλογικόν πρόβλημα αἱ κάτωθι τρεῖς θεμελιότεραι θεωρίαι: Εἶτε η τελικὴ

αιτία τῆς ἐνότητος συνταυτίζεται πρὸς τὴν ἀρχὴν τῶν φαινομένων τῆς φύσεως, εἶνε δηλαδὴ **ὕλη**, εἴτε συμπίπτει πρὸς τὴν αἰτίαν τῆς ἐνότητος τοῦ πνευματικοῦ κόσμου, τουτέστιν εἶνε **πνεῦμα**, εἴτε συνταυτίζεται πρὸς ἀμφότερα ταῦτα, εἶνε δηλαδὴ συγχρόνως **ὕλη** καὶ **πνεῦμα**. Οὕτως ἔχομεν τὰς ἑξῆς τρεῖς κοσμοθεωρίας: τὸν **ὑλισμὸν** (Materialismus), τὴν **ἰδεαλογίαν** (Idealismus) καὶ τὸν **πραγματισμὸν** (Realismus), αἵτινες συναποτελοῦσι τὰ τρία θεμελιώδη τῆς ὀντολογικῆς μεταφυσικῆς συστήματα. Μεταξὺ τῶν τριῶν συστημάτων τούτων ὁ ὑλισμὸς εἶνε ἡ ἀρχαιότερα κοσμοθεωρία. Εἰς τὰς πρώτας ἀρχὰς τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως, ὁ ὑλισμὸς ἀπαντᾷ ὑπὸ δυαρχικὴν μορφήν, ἐν ᾧ τὸ πνεῦμα νοεῖται ως ὕλη, ήτις διακρίνεται τοῦ σώματος διά τινων ἴδιαιτέρων χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων, καθὼς ἐπὶ παραδείγματι διά τινος μεγαλυτέρας εὐκινησίας. "Ο ἀρχαιότατος οὗτος ὑλισμὸς ἐμπεριλαμβεῖ τὸν πυρῆνα τῶν λοιπῶν μεταφυσικῶν συστημάτων (τῆς **ἰδεαλογίας** καὶ τοῦ **πραγματισμοῦ**), ἀτιν' ἀπορρέουσιν ἐξ αὐτοῦ, καίπερ μὴ παραδεχόμενα τὴν ὕλην ὑπόστασιν τοῦ πνευματικοῦ κόσμου, καὶ τοῦ **μονιστικοῦ** ὑλισμοῦ, ὅστις ἀπορρίπτει τὴν ἀρχικῶς ἀποδεκτὴν γενομένην γνώμην τῶν ἐν τῇ ὕλῃ διακρίσεων. "Οπως δὲ δυαρχικὸς ὑλισμὸς εἶνε τὸ ἀρχαιότερον, οὕτω καὶ δὲ μονιστικὸς ὑλισμὸς εἶνε ἐν τῶν νεωτέρων μεταφυσικῶν συστημάτων. "Η **ἰδεαλογία** ἔχει τὰς ὁμίλias αὐτῆς ἐν τῇ μεγαλυτέρᾳ ἔκτιμήσει τῶν πνευματικῶν φαινομένων. Κατ' ἀρχὰς ἡ **ἰδεαλογία**, — καθὼς καὶ δὲ προηγούμενος ταύτης ὑλισμός, — νοεῖ τὸ πνεῦμα ως πραγματικὸν εἶναι, ως τινα δηλαδὴ ὑπὲρ τὰ ὄρια τῆς ἐμπειρίας ἐνυπάρχοντα κόσμον ἀντικειμενικῶν ἰδεῶν, αἵτινες, ως δρῶσαι δυνάμεις, ἐνεργοῦσι καὶ ἐπὶ τὸν ὕλικὸν κόσμον. Τὴν **ἀντικειμενικὴν** **ἰδεαλογίαν** ταύτην ἀκολουθεῖ ἐν πολὺ μεταγενεστέρῳ χρόνῳ διὰ τῆς κατανοήσεως τῆς **ὑποκειμενικῆς** προελεύσεως τῶν ἰδεῶν ἡ **ὑποκειμενική**, καὶ ἐν τέλει ἐκ τῆς ἀποπείρας τῆς συνδέσεως ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ἡ **ἀπόλυτος** **ἰδεαλογία**, (absoluter Idealismus), ήτις νοεῖ τὸ ὑποκειμενικὸν πνευματικὸν εἶναι καὶ τὰς δυνάμεις, τὰς κινούσας τὸν ἀντικειμενικὸν κόσμον, ως συστατικὰ στοιχεῖα μιᾶς συνδιατεταγμένης καὶ κατὰ συμφώνους πρὸς ἀλλήλους νόμους τελουμένης ἐξελίξεως. Τὸν πρῶτον τοῦτον τῆς **ἰδεαλογίας** ἀγῶνα ἐναντίον τοῦ ὑλισμοῦ, τῆς ἀρχαιοτάτης ταύτης κοσμοθεωρίας, διεδέχθη ὁ ἀγών τοῦ πραγματισμοῦ. "Ο σκοπὸς αὐτοῦ ἐπετεύχθη ἐν δυαρχικῇ τινι κοσμοθεωρίᾳ, ήτις προπαρασκευασθεῖσα ἦδη εἰς τὴν ἀριστοτελικὴν φιλοσοφίαν διεμορφώθη τελείως εἰς τὸν καὶ σήμερον ἀκόμη ἐπί-

δρασίν τινα ἔξισκονται σπνευματικισμόν (Spiritualismus) τοῦ 17ου αἰώνος. Τῇ διαιρχικῇ δημοσίᾳ αἵτη ἀντελλήρις τοῦ κόσμου τείνει ν' ἀποθῆῃ σὺν τῷ χρόνῳ μονιμική ποριθεώρει. Τοῦτο απεβιάνεται ἐν πρώτοις, διαιτηρούμενης τῆς ἐν τῷ σπνευματικισμῷ μεταξὺ σπνεύματος καὶ ὅλης ἀπαντώσης ἀντιθέσεως ἐν τῷ ὑπερβατικῷ μονισμῷ, ὅστις τὸν σπνευματικὸν καὶ τὸν ὅλικὸν κόσμον θεωρεῖ ὡς κατηγορήματα μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας, οἵτις αὐτὴ καθ' ἕαυτὴν ὑπερβαίνει τὰ δρια τῆς αἰσθησιας ἀντιλήφεως. Πρὸς τὸν ὑπερβατικὸν τοῦτον μονισμὸν ἀντιτάσσεται πάλιν ὁ σφραγματισμός μονισμός, ὅστις εἰς πάσας αἴτοις τὰς πατευθύνσεις συμφραγεῖ πρὸς ἐισιτὸν κατὰ τοῦτο, ὅτι θεωρεῖ τὸν σπνευματικὸν καὶ τὸν ὅλικὸν κόσμον ὡς ἀπ' ἄλληλον πυντεχνήμενα ουσιατικὰ στοιχεῖα μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας. Εἰς τὸν σφραγματισμὸν τοῦτον ἀντίκρουσιν ὅποι εὑριστέραν ἔννοιαν, κατέπειτα ἐν μέρει φέρονται χαρακτῆρες πεταζετικῶν σημείων, νὰ συντίμαται τοῖς Λεῖψειτοις καὶ τοῖς "Ἐρεῖσθαι καὶ αἱ οὐγχόροντοι ἦσαν τῇ βάσει μονιστικῆς τινος θεωρίας τῆς γνώσεως διαιροφρασίαις ποριθεώρεις. Επειδὴ δὲ ὁ εἰρημένος οὗτος σφραγματισμὸς παταρεύει, πρὸς καθορισμὸν τῆς ἀρχικῆς οὐσίας τῆς σφραγματικότητος, εἰς ἴδειτάς, ἐκ τοῦ σπνευματικοῦ κόσμου παρειλημμένες προβοτολέσεις, λαμβάνεται χαρακτῆρα «ἰδεαλογικὸν σφραγματισμό» (Ideal-realismus). "Οποιν δὲν εργάττει τοῦτο, ἀλλ' ἀποδίδει μηγαλωτέραν σημασίαν εἰς τὴν φυσικὴν τῆς ἐμπειρίας ὥψιν, μεταβιβλεῖται πάλιν εἰς μονιστικὸν ὅλισμόν.

Συμφόνως πρὸς τὰς λεχθέντας αἱ διάφοροι διντολογικαὶ θεοίαι δύνανται νὰ πατειχθῶσιν ὡς ἕξης :

Ύλισμός.

Διαιρικός, μονιστικός.

Ίδεαλογία.

Ἀντικειμενική, ὑποκειμενική,
ἀπόλιτος.

Πραγματισμός.

Διαιρικός
(Πνευματικισμός).

Μονιστικός
(ὑπερβατικός, ιδεαλογικός).

"Ἐννοεῖται οἶκοθεν, ὅτι εἰς πάσις τὰς διντολογικὰς πατευθύνσεις, καθ' ὃς ἀποδίδεται εἰς τὰς φυσιολογικὰς ἴδειας προεξέρχουσαι δριστικὴ σημασία, τουτέστι καὶ εἰς τὴν ιδεαλογίαν καὶ εἰς τὸν πραγματισμόν, ἀναφεύονται αἱ ἀντιθέσεις τῆς διαινοτιστικῆς καὶ τῆς βουλιγματικῆς, ὡς καὶ τῆς άτομιστικῆς καὶ τῆς συνολικῆς ἀπ-

ψεως. Ἐν τῇ προγενεστέρᾳ τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων ἴστορικῇ ἔξελλει πολλὰς ἐμπροσωποῦνται πᾶσαι αἱ κατευθύνσεις αὗται, ἀλλὰ κατισχύει μεταξὺ τῶν ἀτομιστικῶν καὶ τῶν συνολικῶν τάσεων μέχρι σήμερον ἀκόμη, η διανοητιστικὴ ἀποψίς. Ἡ βουλησιαρχία ἔξιστη σε ποιάν τινα ἐπίδρασιν εἰς μονομερῆ τινα αὐτοτελῆ συστήματα, καθὼς ἐν τῇ ὑποκειμενικῇ ἰδεαλογίᾳ τοῦ Φίχτε καὶ ἐν τῇ ἀντικειμενικῇ τοῦ Λεῖβνιτίου. Καὶ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ συστήματι διαφαίνεται η ἐπίδρασις τῆς βουλησιαρχίας ταύτης ἐκ τῶν εἰς τὸ νοοῦν ὑποκείμενον (denkendes Ich) ἀποδιδομένων ἐνεργειῶν, αἵτινες θεωροῦνται ὡς βάσις πάσης ἔξελλεσθεως· ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ἐκ τῆς εἰς τὰς μονάδας ἀπονεμομένης βουλητικῆς τάσεως. Ἀκόμη περισσότερον συναναρύρονται διάφοροι καὶ πρὸς ἄλληλας ἀντιφάσκουσαι μεταφυσικαὶ κατευθύνσεις εἰς ἄλλα συστήματα, καθὼς ἐπὶ παραδείγματι εἰς τὴν τοῦ Schopenhauer κοσμοθεωρίαν, οὗτοι η μεταφυσικὴ περιλαμβάνει ἀλλόκοτόν τινα πλήρη ἀντιφάσεων σύνδεσιν συνολικῆς βουλησιαρχίας, ὑποκειμενικῆς ἰδεαλογίας καὶ ὑλισμοῦ. Ὁ συστηματικὸς καὶ κριτικὸς ἐλέγχος τῶν διαφόρων τούτων συστημάτων κεῖται πέρι τῶν δρίων τοῦ θέματος ἡμῶν, ὅπερ ἀφορᾷ μόνον εἰς τὴν ὑπόδειξιν τῶν θεμελιωδῶν παραγόντων τῶν ὄντοτοικῶν ἰδεῶν καὶ τῶν υφίσιων κατευθύνσεων τῆς ἔξελλεσθεως αὐτῶν.

Περισσότερον παρὰ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν θεμελιωδῶν ψυχολογικῶν κοσμοθεωριῶν, εὑρίσκεται η φιλοσοφικὴ κριτικὴ ὡς πρὸς τὰ ὄντοτοικά συστήματα εἴς τινα ἀμφιβολίαν. Στηρίζονται τὰ συστήματα ταῦτα ἐπὶ παρερμηνείας τινὸς τοῦ σκοποῦ καὶ τῶν δρίων τῆς ἡμετέρας γνώσεως, η ἔχουσιν, ὡς ἀναμφίριστοι ἀποδεῖξεις τῆς ἀνάγκης τῆς ἐνότητος τῆς νοήσεως ἡμῶν, ποιάν τινα σημασίαν; Τὸ γεγονός, ὅτι συνυπάρχουσι ταῦτα ἐκ παραλλήλουν καὶ ὅτι ἐκαστον ἔξ αὐτῶν ἐλαβεν ἥδη τὴν προσήκουσαν αὐτῷ ἐν τῇ ἴστορίᾳ θέσιν, δικαιολογεῖ, τούλάχιστον ἐν μέρει, τὴν ὑπαρξίαν τῶν συστημάτων τούτων. Ὁ ἀγών δμως, δ ἐναντίον ἀλλήλων διεξαγόμενος, ὅστις προέρχεται τούλάχιστον ἐν μέρει ἐκ τῆς ἀμοιβαίας αὐτῶν διαφωνίας, δεικνύει ἐπίσης, ὅτι ὑπάρχουσι πολλὰ τεκμήρια, ἐλέγχοντα ὡς ἀμφιβολον τὸ δικαιώμα τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν. Ἐν τούτοις η κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἐπιβαλλομένη μελέτη τῶν ὑπερβατικῶν ἰδεῶν ἀπαιτεῖ πρὸς τῇ μη, ην παρέχουσι τὰ συστήματα ταῦτα, καὶ τὴν ἔρευναν τῶν προκαταρκτιῶν ὅρων, οἵτινες προηγοῦνται αὐτῶν εἰς τε τὴν ἐμπειρίαν καὶ εἰς τὰς ἐκ ταύτης ἔξελισσομένας ἐπιστημονικὰς ἐννοίας.

6. Ἡ μεταφυσική καὶ αἱ θετικαὶ ἐπιστῆμαι.

«Θετικὰς ἐπιστῆμας» λέγοντες νοοῦμεν πάντας τοὺς οὐλίδους τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρεώνις, οἵτινες ἀσχολοῦνται περὶ τὴν ὑλὴν τῆς ἐμπειρίας ἢ τὸ περιεχόμενον τῶν ὀντικοφύγεστων παραστάσεων καὶ ἐννοιῶν, χωρὶς νὰ λαμβάνεται ὅπ' ὅψιν, ὃν οἱ ἐπιστημονικοὶ οὗτοι οὐλίδοι περιορίζουνται κατ' ἀρχὴν εἰς μόνην τὴν ὑλὴν τῆς ἐμπειρίας ἢ εἰς τὸ περιεχόμενον τῶν παραστάσεων καὶ τῶν ἐννοιῶν, ἢ ἂν ἐν ταῖς σημείοις δι' ὑποθετικῶν συμπληρώσεων καὶ τύπων σύνθετων συνεχίσκεται τῶν ἐννοιῶν ὑπερβαίνωσι τὰ ὅρια τοῦ δεδομένου. Ἀπὸ γενικοτάτης ἀπόφθεσις θεωροῦμεν οὐ μόνον πάντα τὰ πεδία τῆς ἐμπειρίας ὡς θετικὰς ἐπιστῆμας, ἀλλὰ καὶ τὰ μαθηματικὰ καὶ ἀπασχόλουνται τὴν ἐννοιῶν των, ὑπειδή ταῦτα, κατὰ τὰς τυπικὰς (εἰδολογικὰς) τῶν ἐννοιῶν αὐτῶν διαμορφίσεις, ἀφοροῦνται ἐκ τοῦ ἐν τῇ ἀμέσῳ παραστάσει δεδομένου. Ἐνεντὶ τούτου ἡ μεταφυσικὴ παλινδρόμησις ἔκεινη, ἵνα προκαλεῖ τὸ περιεχόμενον τῆς ἐμπειρίας κατὰ τὰς διαφόρους πατειθόντεις αὐτοῖς, ἀρχεται. ἴδη τοῦ πεδίου τῆς διδομένης ἐμπειρίας, αἱ πρῶται δὲ εἰς τὴν μεταφυσικὴν παλινδρόμησιν ταύτην ἀφορῶσαι πάπαρχοι εὑρίσκονται ἴδη κατ' ἀναγκαῖαν συνάρτησιν εἰς τὰ ἐν τοῖς ἀνωτέρω μνημονεύσεσι ὑποθετικὰ καὶ οὐκοδομητικὰ συστατικὰ στοιχεῖα τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν. Ἀλλ' ἡ περιτέρῳ πορείᾳ τῆς ελεγμένης παλινδρομείσθεως καὶ ἴδεις αἱ ἀπόπτειραι πρὸς σύνδεσιν αὐτῆς μετά τονος ὀντολογικῆς ἴδεις τῆς ἐνότητος κεῖνται. Μὲ διοικήσου πέραν τοῦ δεδομένου συνεργμοῦ τῶν φαινομένων καὶ τῶν τυπικῶν ἐννοιῶν, ὃν τὴν διεμόρφωσιν πρωταροῦνται τὰ ἰρμανόμενα ταῦτα. Ἐνεκεν τοῦ λόγου τούτου πᾶσαι αἱ προσπαθεῖαι αἱ ἀποποκτοῖσαι εἰς τὴν διάπλουσιν τελικῶν ἴδεων τῆς ἐνότητος φιλονονται. ἐνίκουσαι εἰς ταῦτα ἴδιατέραν, τὰ ὅρια τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν ὑπερποιήσανταν ἕρεμον τῶν πραγμάτων, ἥτις πειράται, ἦν, κατὰ τὴν ἐννοιῶν τῶν ἐν τοῖς ἀνωτέρω μνημονεύσεσιν παραθετοῦσαν, αὐτοπληροῦται τὰς θετικὰς γγόνσεις, συνδέουσαι ταύτας εἰς ταῦτα ἐνότητα, ἕστω καὶ ἀν αὕτη πρέοντες πάντοτε ὑποθετικὸν χαριστῆσαι.

Πρὸς τῇσι σημιαστικὰ ταῦτα, ἔσχεν ἡ ἐννοια τῆς μεταφυσικῆς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐτέρων ταῦτα σημιαστικά, ἥτις δὲ μὲν οὐνέστετε μὲ τὴν πρώτην, δὲ δὲ ἀπεχθεῖστο ταῦτης, θεωροῦμένης ὃς ἡ γενικῶς ἴσχουσα. "Οτε ἡ φιλοσοφία προέβη εἰς τὰς ἀναπτέρως ἐκείνας, οἵτινες ἀφεύρετον εἰς τὴν ὑπερβατικὴν συμπλήρωσιν τῆς πραγματικότητος καὶ εἰς ὃς παράτρουν αὐτὴν" ^{παττ}

ἀρχὰς μὲν τῇ κοινῇ ἐμπειρίᾳ, κατόπιν δὲ τῇ θετικῇ γνῶσις, εὑρέθη πλησίον τῆς ἀντιθέτου ὅδον. Προεκλήθη δηλαδὴ αὕτη, ὅπως προβάλῃ εἰς ἑαυτὴν τὸ ἔρωτημα, ἢν ἀφορμωμένη ἀπὸ τῶν ὑπερβατικῶν ἵδεων τῆς ἐνότητος, αἵτινες ἐμορφώθησαν τῇ συνεργίᾳ λογικῶν καὶ ἡθικῶν παραγόντων, θὰ ἥδύνατο νὰ κατανοήσῃ τὴν πραγματικότητα καὶ τὰς ἐξ αὐτῆς μορφουμένας ἐννοίας τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν. Οὗτῳ διεσταυρώθησαν ἐν τῇ παλαιοτέρᾳ μεταφυσικῇ ἀμφότεροι οἱ παράγοντες οὗτοι, οἵτοι τῇ σύνδεσις τῆς δεδομένης πραγματικότητος διὸ ὑπερβατικῶν ἵδεων, εἰς τινα τὰς ἀνάγκας τοῦ πνεύματος θεραπεύουσαν ἐνότητα, καὶ τῇ τελικῇ γνῶσις τῆς ἐμπειρίας ὑπὸ τὸ φῶς ἐνδεικνύοντα πέραν τῶν ὅρων ταύτης ἐνυπάρχοντος κόσμου ἵδεων. "Οστις δὲ μετὰ δυσκιστίας τινὸς προσέβλεπεν εἰς τὸ διπλοῦν τοῦτο παίγνιον τῶν μεταφυσικῶν παραγόντων, διημφισθήτει εἰς τὴν μεταφυσικὴν καταφανῶς τὸ δικαῖωμα τῆς ὑπάρχεως.

Τὰ πράγματα μετεβλήθησαν τὸ πρῶτον, ὅτε ὁ Κάντιος μετὰ πολλὰς καὶ ποικίλιας σπέιρεις, ἀφορώσας εἰς τὸ δεδικαιολογημένον τῇ μὴ τῆς ὑπάρχεως τῆς μεταφυσικῆς, εὑρε διέξοδόν τινα, διὸ τὸ ἐφανετό, ὅτι ἐξηφανίζοντο τὰ ὑπερβατικὰ τῆς μεταφυσικῆς ἵδεωδη, ὃν τὸ δικαίωμα τῆς ὑπάρχεως καθίστατο ἀμφίβολον, ἐνεκα τῶν ἐν τοῖς διαφόροις συστήμασι διηνεκῶς ἀναφυμένων ἐρεδων. Ὁ Κάντιος ἡθέλησε νὰ προβῇ, ἐκ τῶν θεωρητικῶν ἀσφαλῶν ἀρχῶν ἀφορμώμενος, εἰς τὰς γενικωτάτας αὐτῶν ἐφαρμογὰς ἐπὶ τῶν πρὸς τοῦτο καταλλήλων θετικῶν ἐπιστημῶν. Τοιουτορόποτες ἐκ τῶν δύο τῆς μεταφυσικῆς θεμάτων ἐλίφθη ὑπὸ τοῦ Καντίου ὥπ' ὅψιν μόνον τὸ δεύτερον, ὅπερ ἀρχικῶς προῆλθεν ἐκ τοῦ πρώτου. Τὴν παλαιὰν ὑπερβατικὴν μεταφυσικὴν ἐθεώρει ὁ Κάντιος ὃς μίαν ὑπερνικηθεῖσαν φανομενικὴν ἐπιστήμην, οἵτις ἐδει ν' ἀντικατασταθῇ διὰ τῆς ἡθικῆς καὶ, σὺν τῇ ἐπικουρείᾳ αὐτῆς, διὰ τῆς θρησκείας. Τὸ δεύτερον ὅμως, κατ' ὄρχις ἐπουσιωδέστερον θέμα τῆς μεταφυσικῆς, δηλαδὴ τὴν ἐφαρμογὴν ἐπὶ τῆς ἐμπειρικῆς γνῶσεως, διετήρησεν οὗτος. Κατὰ ταῦτα τῇ παλαιᾷ μεταφυσικῇ ἐδει ν' ἀντικατασταθῇ διὰ τῆς θεωρίας τῆς γνῶσεως, οἵτις ἐθεωρεῖτο ὃς ὀφετηρία, οἷς ἥδύναντο νὰ ἐφαρμοσθῶσιν αἱ ἀρχαὶ. Μολονότι δὲ ὁ Κάντιος παρ' ἀπαντα ταῦτα ἐκάλεσε τὸ θέμα τοῦτο μεταφυσικήν, ἀπέδωκεν ὅμως εἰς αὐτὸ σημασίαν ὅλως ἀντίθετον πρὸς ἐκείνην, τὴν εἶχεν τῇ παλαιᾷ τῆς μεταφυσικῆς ἐννοια. "Ἐκ μᾶς τὰ πάντα διεπούστης ἐπιστήμης τῶν πρώτων ἀρχῶν μετεβλήθη αὕτη εἰς μεταβατικὸν πεδίον, πείμενον μεταξὺ τῆς θεωρίας τῆς γνῶσεως, οἵτις ἐξεπροσώπει τὴν

τίγν ἐπιστήμην ταύτην τῶν πρώτων ἀρχῶν, καὶ τῶν ἐμπειρικῶν ἐπιστημῶν. Οὗτος ἡ μεταφυσικὴ ἔλειψε μετριωτικήν θέσιν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, ἥτις ὀκόρη ἀλειφέρον ἐμπειρίῃ διὰ τοῦ τρόπου, καὶ ὅν μετεχειρίσθη ταύτην ὁ Κάντιος ἐν τῷ συστήματι αὐτοῦ¹. Λιότι ἡ εἰς τὸν περιβάλλοντα ἡμᾶς κόσμον ἀφορῶσι τοῦ Καντίου διδασκαλία ἀνίγεται εἴς τινας γενικοὺς νόμους τῆς μηχανικῆς καὶ τῆς μηχανικῆς φυσικῆς, ἡ δὲ περὶ «ἡθῶν μεταφυσικὴ αὐτοῦ» (Metaphysik der Sitten) εἶναι, κατὰ τὸ περιεχόμενόν της, δλίγον μόνον ἀνθρώπων βιωχείας τινὸς μελέτης τῆς παλαιᾶς ἡθικῆς ἢ τῆς εἰς τὸ φυσικὸν δίκαιον ἀφορώσῃς φιλοσοφικῆς διδασκαλίας.

Ἐν τούτοις αὐτῇ αὕτῃ ἡ μετρία θέσις, ἣν ἀπένειπεν εἰς τὴν μεταφυσικὴν ὁ Κάντιος, ἐπίγνεται κατὰ τοὺς ἀμέσως μετ' αὐτῶν χρόνους περὶ πᾶντων προσδοκίαν ὅλως ἀντίθετο ἀποτελέσματα. Βεβαίως ἡ ίδια περὶ τίνος παραγωγῆς τῶν ἴννοιῶν ἐγένετο προθύμως ἀποδικτὴ καὶ ἔλαβε μεγαλυτέρας διαστάσεις, κατὰ τρόπον ὅστε ἐν τέλει καὶ αἱ ἐλέγχοι αἱ ὀκόρη λεπτομέρειαι γὰρ ἀποβίλλονται εἰς τὸν ἔλεγχον φιλοσοφικῆς τίνος παραγωγῆς (philosophische Deduktion). Τὰ δόρις διατάξεις, ἀπερὶ τίχες χωρίζεται ὁ Κάντιος μεταξὺ τῆς κριτικῆς τῆς γνῶστος καὶ τῆς εἰς ταύτην ὑποτελοῦς μεταφυσικῆς, δὲν ἔλαμβάνοντο πλέον ναὶ ὄφιν, ἀλλὰ πάντα ταῦτα ἥγαπτον ἐν νέου εἰς μίαν καὶ μόνην ἐπιστήμην τῶν πρώτων ἀρχῶν, ἥτις, καὶ ἐν ἀναλεῖτο μεταφυσικὴ ἢ ἐν ἀφερόντος ὅλοι ὅνομα, ὑπερέβιαλλο πάντως τὰς ἀξιότερις τῶν παλαιῶν μεταφυσικῶν συστημάτων, διότι αὕτη δὲν ἡρχεῖσθη εἰς τὸ νὰ καταρτίσῃ ποσμοθεωρίαν τινά, εἰς ἣν ἔδει νὰ προσαρμοσθῇ ἡ θετικὴ γνῶστις, ἀλλ' ἐπειράθη νὰ ἐργαρινάσῃ, ἐκ τῆς ποσμοθεωρίας ταύτης ἀφορμωμένη, καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν θετικὴν γνῶσιν, ἀκεὶ δέ, ἔνθα ἡ ἐν λόγῳ θετικὴ γνῶσις δὲν εργοποιεῖται εἰς τὰς ίδεις αὐτῆς, νὰ δεσπόσῃ ταύτης.

Οὗτος ὁ Κάντιος, διὰ τῆς ἀποτελέσμας αἵτοι τοῖ ν' ἀναρρέψῃ τὴν ἰσχὺν τῆς παλαιᾶς μεταφυσικῆς, ἐπίγνεται μᾶλλον ἀντεῖστον ἀποτέλεσμα τοῦ προσδοκωμένου. Λιότι οὗτος ὑπέδειξεν εἰς τὴν θεωρητικὴν ἔρευναν δελεαστικήν τινα διδύνει, νομίζοντας ὅτι, ἐν ἡρευνα αὕτη ἡκολουθεῖ αὐτῆγ, οὐδὲ ἡδύνετο νὰ δεσπόσῃ πάντων

1. «Νῦν ὁ αὐτόδος τοῦ αἰῶνος, λέγει ὁ Κάντιος, συνεπάγεται πᾶσαν ἐναντίον αὐτῆς (τῆς μεταφυσικῆς) περιφρόνησιν, ἡ δὲ αεβαστὴ δέσποινα θοηνατ ἐγκαταλειμμένη καὶ ἀπόβλητος, ὡς ἡ Ἐκάβη : modo maxima terum, tot generis natisque potens nunc trahor exul inops. Ovid. Metamorph. (Im. Kant., Kritik der reinen Vernunft, "Εκδ. K. Kehrbach, ἐν τῷ προλόγῳ τῆς πρώτης ἀκδόσεως 1781, σελ. 4). [Σημ. τοῦ μεταφραστοῦ].

τῶν πεδίων τῆς γνώσεως, τῶν ἀφορώντων εἰς τε τὸν ὑλικὸν καὶ εἰς τὸν πνευματικὸν κόσμον. Ἐνῷ δὲ ἣ παλαιὰ μεταφυσικὴ θεοκέσθη εἰς τὴν μόρφωσιν συνολικῆς τινος κοσμικῆς εἰκόνος, ἐν τῇ θέᾳ τῆς ὄποιας ἔθεραπεύοντο αἱ ἀνάγκαι τῆς υπὲρ τὰ δρια τῆς θεικῆς γνώσεως μεταρσιουμένης διανοήσεως, ἐδέσποσεν ἡ γεωτέρα μεταφυσικὴ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπιστημονικοῦ διαφέροντος. Ἀκριβῶς διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἔδει νὰ συναφθῇ ἀναγκαῖως πάλι τις, καὶ οὐτὸν οὐ πρώτη ἀφειλε νὰ ἡττηθῇ καὶ νὰ ἔξαφανισθῇ καὶ ἐχ τῶν σημείων ἀκόμη ἐκείνων, ἐφ’ ὃν ἦδυνατο νὰ ἔχῃ δικαιώματά τιγα.

Ἐάν δύνωμεν βλέμμα τι ἐπὶ τῶν δύο κορυφαίων φιλοσόφων τοῦ 17ου αἰώνος καὶ ἐπὶ τῶν πρὸς αὐτοὺς συγγενῶν τῆς 19ης ἑκατονταετηρίδος φιλοσοφικῶν φαινομένων, θὰ ἴδωμεν σαφέστατα τίν διάφορον κατὰ τοὺς εἰρημένους αἰῶνας σχέσιν τῆς φιλοσοφίας πρὸς τὴν ἐπιστήμην. Τὸ φιλοσοφικὸν σύστημα τοῦ Σπινθέα εὑρίσκεται μακρὰν τῶν συζητήσεων τῶν περὶ τὴν φυσικήν, τὴν ἐμπειρικὴν ψυχολογίαν καὶ τὴν θεωρίαν τῆς γνώσεως ἀσχιλούμενων ἐπιστημόνων. Ἐκεῖ ἔνθα τὸ σύστημα τοῦτο ἀπετεται πρακτικῶν τινων ὅπωσδιπτε τῆς ἡμέρας ζητημάτων, καθὼς ἐπὶ παραδείγματι πολιτικῶν καὶ θεολογικῶν θεμάτων, τὰ γενικὰ σημεῖα αὐτοῦ δὲν ἀντιπαρέρχονται βεβαίως ἀπαρατίθητα, ὅλλ’ ἡ παραδοχὴ αὐτῶν δὲν θεωρεῖται ἀπολύτως ἀναγκαῖα, τὰ δὲ ἐν τῷ συστήματι τούτῳ περιλαμβανόμενα πρακτικὰ σημεῖα θὰ ἔγινοντο ἵσως ἀποδεκτὰ καὶ παρ’ ἐκείνων, οἵτινες δὲν θὰ συνετάσσοντο τυχὸν πρὸς τὴν γενικὴν τοῦ εἰρημένου φιλοσόφου κοσμοθεωρίαν. Κατὰ διάφορον ὅλως τρόπον εἶχον τὰ πράγματα κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Λεϊβνιτέου, ὅστις μετὰ ζωηροῦ ἐνδιαφέροντος παρηκολούθει τὴν ἐπιστημονικὴν τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ κίνησιν, συντελῶν μάλιστα εἰς τὴν πρόδοδον αὐτῆς. Καίτοι δὲ οὗτος προσεκάθησε νῦν ἀποδεξῆ, διτι τὸ μοναδολογικὸν αὐτοῦ σύστημα εὑρίσκετο ἐν ἀρμονικῇ σχέσει πρὸς τὰ πορίσματα τῆς ἐπιστήμης καὶ πρὸς τὰς ἀξιώσεις τῆς θρησκείας καὶ τῆς θρηικῆς, καὶ μολονότι ἐκιρύχθη κατὰ τοῦ δόγματος ἐκείνου, τοῦ ἀφορῶντος εἰς τὰ τοῖς φιλοσόφοις ἐπιτρεπόμενα ὅρια, ἐθεώρησεν ὅμιλος προτιμότερον, λαμβάνων πρὸ διρθαλμῶν τὰ πορίσματα τῆς ἐπιστήμης, νὰ περιορίσῃ τὴν ἔκτασιν τῶν πορισμάτων τῆς μεταφυσικῆς αὐτοῦ παρὰ νὰ καθυποτάξῃ εἰς αὐτὰ τὴν θειακὴν γνῶσιν. Κατὰ τὴν γνῶμην τῶν φιλοσόφων τούτων ή μεταφυσικὴ δέον νὰ συμπληρωῖ καὶ οὐχὶ νῦν ἀναπληροῖ τὰ πορίσματα τῆς ἐπιστήμης. Τὰ πρώτατα δημοσιεύθησαν ἐλαβον ἀλλοίαν τροπήν, ὅτε ὁ Σχέλιγγ καὶ

"Εγελος παρέλαβον πάλιν τὰς ίδεις τοῦ Σπινόζα, καὶ ὅτε ὁ "Ἐρβαρτ ἐλειράθη ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν μοναδολογίαν τοῦ Λεῖθνιου. Τὸν οὖτοι περισσεύοντο εἰς τὴν συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἑποχῆς αὐτῶν περιστέρῳ διαμόρφωσιν τῶν μεταφυσικῶν ίδεων τῶν παλαιοτέρων ἐκείνων φιλοσόφων, οὐδέποτε θὰ παρεβλέπετο ἡ ἀποτελεσματικὴ ἐπέκτασις καὶ βαθυτέραι κατανόησις τῶν ίδεων τοῦ Σπινόζα ἐν τῷ συστήματι τοῦ Ἐγέλου καὶ ἡ μοναδολογία τοῦ Λεῖθνιου, ὅτε ἡ παραδειγματικὴ δξίνοια τοῦ "Ἐρβαρτ χατώρθωσε νὰ κατανοήσῃ τὴν ἔννοιαν ταῦτην ἀκριβέστερον καὶ ν' ἀπιλλαῖῃ αὐτὴν πάσις ἀντιφάσεως. Ἀλλ' οἱ φιλόσοφοι αὐτοὶ δὲν ἥρκοντε πλέον εἰς μόνην τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἴδιη ὑπάρχοντος συστήματος τῆς γνώσεως, ἀλλ' ἐπεθύμησαν νὰ συνδέσωσι τὸν παλαιὸν τῆς φιλοσοφίας σκοπόν, οἵστις ἀρεώρα εἰς τὴν μόρφωσιν μᾶς τὰς καὶ θεατὰς γνώσεις συμπληρώσῃς κασμοθεωρίας πρὸς τὸ νέον ίδεων, ὅπερ ἐνέπνευσεν εἰς αὐτὴν δὲ Κάντιος, καὶ ὅπερ ἀπέβλεψεν εἰς τὴν ἔξαρτησιν τῶν ιδιαιτέρων τοῦ ἐπιστητοῦ οἰκείων ἐν τῷ γενικῷ ἀρχῶν τῆς γνώσεως. Οὗτοι συναδέθη ἵδη παρὰ Καντίῳ μόνον ἐναπομεῖναιν γνωστικὸν θεωρητικὸν θέματι πρὸς τὸ τῆς παλαιοτέρης ὑπερβιοτικῆς μεταφυσικῆς, καὶ ἐξεπονεῖσθαινον οἱ φραγμοί, οἵτινες τέως διεχόριζον ἀπ' ἄλληλον τὰς δύο ταῦτας ἔννοιας τῆς ὑπερβιοτικῆς γνώσεως. Λιότι τὰ νέα ταῦτα συστήματα ἥθελον νὰ συμπεριλαβούσι τὰ κάντια, τόν τε πραγματικὸν κόσμον καὶ τὰς θεωρητικὰς συμπληρώσεις αὐτοῦ. Τοιμοτογόνως αἱ θεωρητικὰς συμπληρώσεις αὗται μετεβλήθησαν εἰς ὑφίστας ἀρχές, οἵτινες δὲν ἐπερχενται νὰ διατλάσσονται ἐκ διαδοχικῆς τυνος ἀνελέξεως, ἀφορμοπλένησεν τῆς ἐμπειρίας, ἀλλ' ἀντιστροφώς ἀπεις δὲ διδομένος ἐμπειρίας κόσμος ἦδει νὰ παρίγεται ἐξ αὐτῶν! Εἰς τὰς ἀρχὰς δὲ ταῦτας ἀπεδόθη ἡ καὶ λογική τις ἀναγνωστικής, ἥτις μετηνέχθη ἐξ αὐτῶν ἐπὶ πασῶν τῶν προτίσασον τοῦ συστήματος. Οὗτος ἡ φραγμοφύλακης οὐτὲ πρώτην φρούριν τὴν ἀξίωσιν τοῦ ν' ἀποθῆσθαι αὐταπόδειπτον σύστημας ἐπιστήμης. Τὸν δὲ τις ἥθελε λέπει τὴν ἀξίωσιν ταῦτην ὅποια συβαρὰν ἐποψίην, θὰ ηδύνασθο νὰ αναγύγῃ, διτὶ θὰ ἴστο περιττή ἡ ὑπαρξίας ὅλων τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν!

"Εννοεῖται οὐκούθεν, διτὶ τὰ συστήματα ταῦτα ἐπέπειστο νὰ ὑποστῶσιν διοσχερὲς γνωστικούς. Τὸν δὲ ἐν μέρει ἐξήσομενον ἐπὶ τὰς θετικὰς ἐπιστήμας καὶ δι' αὐτῶν ἐπὶ τὸν καὶ θεατὴν μέρον σημαντικὴν ἀπόδημασιν, ή ἀπόδημασις αὕτη δὲν προήρχετο ἐκ τῶν θεμελιωδῶν αὐτῶν ἀρχῶν, ἀλλ' ἐκ τοῦ γεγονότος διτὶ ταῦτα συμπαρεσύρουντο διπò τοῦ φεύγοντος τῆς ἐπιστημονικῆς σκέψης τῆς

ζποχῆς αὐτῶν, οὕτως ὥστε πᾶν διὰ πολύτιμον καὶ βιώσιμον ὑπῆρχεν ἐν αὐτοῖς ἀπέρρεεν ἀκριβῶς ἐκ τῶν πηγῶν τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης καὶ τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ. Ὡς πρὸς τὰ λοιπά, τὰ συστήματα ταῦτα ἦσαν ἐφήμερα οἰκοδομήματα ἀφηρημένων παραγωγῶν, ἀπερ, δτε αἱ βάσεις αὐτῶν ἐκλονίσθησαν ὑπὸ ἀμερολήπτου κριτικοῦ ἔλεγχου, ἀνετράπησαν ἐκ βάθρων, χωρὶς ν' ἀφῆσωσιν ἵχνη τινὰ μεταγενεστέρας αἰσθητῆς ἐπιδράσεως. Τί ἄλλο εἶνε τῇ ἀληθείᾳ διὰ τὴν σημερινὴν ἐπιστήμην τὸ διαλεκτικὸν σύστημα τῶν ἴδεων τοῦ Ἐγέλου, εἰμὴ παράδοξος τις ιστορικὴ ἀνάμνησις; Τί ἄλλο εἶνε ἡ φυσικὴ φιλοσοφία τοῦ Ἐρβαρτ, μὲ τὴν ὅποιαν ἥθελησε νὰ συντείνῃ εἰς τὴν πρόοδον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, καὶ ἡ μεταφυσικὴ ψυχολογία, δι' ἣς ὁ ἐν λόγῳ φιλόσοφος προσεπάθησε ν' ἀνεγείρῃ θετικὸν οἰκοδόμημα εἰς τὴν ἐμπειρικὴν ἐπιστήμην ταύτην, εἰμὴ πνευματῶδες ἄλλο ἐπισφιλὲς παιγνιον φανταστικῶν ἴδεων;

Ἡ αἰτία ἕμισς τῶν θεωρητικῶν τούτων παρακρούσεων προέρχεται καταφανῶς ἐκ τῆς συνδέσεως τῆς παλαιᾶς πρὸς τὴν νεωτέραν μεταφυσικήν, ἥτοι πρὸς τὴν μεταφυσικὴν τοῦ Καντίου. Ἡ παλαιὰ καὶ ἡ νεωτέρα μεταφυσικὴ δὲν ἥτο δυνατὸν νὰ συνδεθῶσιν εἰς ἀρμονικὸν συνειδιμόν, χωρὶς νὰ ἐπέλθῃ βλάβη τις εἰς ἀμφοτέρους, διότι αὗται ἐπεδίωκον δὲν διαφέρουσι σκοπούς. Ὁ Κάντιος ἥθελησε ν' ἀνατρέψῃ ἐκ βάθρων τὴν παλαιὰν μεταφυσικὴν καὶ κατώρθωσε τοῦτο, ἐφ' ὃσον αὗτη δισχυρίζετο, ὅτι ἥτο ἐξ ἵσου θετικὴ ἐπιστήμη ὡς καὶ οἱ λοιποὶ θετικοὶ κλάδοι τῆς ἐπιστήμης. Δὲν δυνάμεθα νὰ μετρῶμεν, ὡς ἐπραξαν τοῦτο ὁ Σπινόζας καὶ δὲ Λεϊβνίτιος, διὰ τοῦ αὗτοῦ μέτρου τὰς μεταφυσικὰς ὑποθέσεις καὶ τὰ μαθηματικὰ θεωρήματα. Ἐὰν πράξωμεν τοῦτο, αἱ ἐν λόγῳ μεταφυσικαὶ ὑποθέσεις θὰ κρημνισθῶσι μοιραίως ἐκ τοῦ κατ' ἐπίφασιν ὑψηλοῦ σημείου, ἐφ' οὓς στηρίζονται. Ἐν τούτοις δὲ Κάντιος, ὃστις ἐπραξε τοῦτο, δὲν ἥθελησε νὰ λάβῃ πρὸ διφθαλμῶν τὸν γενικότερον καὶ ὅντως σταθερὸν παράγοντα, ὃστις ἐνυπάρχει ἐν πλήρει ζωῇ εἰς ταύτας καὶ ὃστις ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῆς δεδομένης πραγματικότητος κατὰ τὴν ἔννοιαν τῶν ἐν αὐτῇ ἀρχομένων ἄλλὰ μὴ συμπληρουμένων συνειδιμῶν. Ὁ Κάντιος παρέπεμψε δηλονότι πάσας τὰς συμπληρώσεις ταύτας εἰς τὰς ἀνεπιδέκτους περαιτέρω ἀναλύσεως ἥθικὰς ἀξιώσεις καὶ δι' αὐτῶν ἐν τέλει εἰς τὴν θρησκείαν. Τοῦτο ἥτο προφανῶς βιαία μετάπτωσις εἰς ἄλλην τινὰ μεταφυσικήν, ἥτις δὲν ἥτο δυνατὸν νὰ ἔχῃ αὐτοτελῆ ὑπαρξίην μακρᾶς διαρκείας, διότι ἡ φιλόσοφία καθὼς καὶ ἡ ἐπιστήμη δὲν ἥδυναντο νὰ παρίδωσι τὴν

μελέτην τῆς προσλεύσεως καὶ τοῦ συνειρροῦ τῶν θρησκευτῶν ἰδεῶν. Οὗτος ἡγέρθη ἐκ νέου οὐ δξίστοις· καὶ οὐ ἐγείρεται πάντες, καὶ ἐν ᾧτι διαμφισθῆται τὸ δικαίωμα αὐτῆς τοῦτο, — η ἀφροδῶσι εἰς τὴν ὑπερβατικὴν συμπλήρωσιν τῆς πραγματικότητος, οὐ δέοντας οὐκέτην καὶ ἐπεκτείνῃ οὐκέπιστημονική γνῶσις, κατὰ τὴν ἔννοιαν τῆς εἰς τὰς θετικὰς ἐπιστήμας ἀρχομένης σχετικῆς προπαρασκευῆς. Ἐκ τῶν ἰδεῶν δημοσ., οὐ παρέχει τοιαύτη τις συμπλήρωσις, οὐδεμία οὐδὲ δύναται νὰ ἐπανάγῃ τῆς αὐτῆς ταύτην τὴν πραγματικότητα. Κατ' οὐδένι τρόπον μᾶς εἰς εἶναι δινούτων νὰ ἐρμηνεύωμεν ταῦτα τὸν πραγματικὸν κόσμον, ἀφορμάμενοι ἐκ τῶν θεοφιλικῶν ἰδεῶν. "Ἄλλος τίνα σκοτώνθανε καὶ τοιαύτη τις τῶν δρων ἀναστροφή, καὶ ἐν ηδύνατο ὅντως νὰ ἐπάρχῃ τουτό; Θὰ ἀφείλε πάντως νὰ σημειεῖται ἐπὶ τῆς ἐμπειρικῆς συνδέσμως τῶν γεγονότων καὶ δὲν οὐκ ἡδύνατο πρὸς τούτοις νὰ στρέψῃ τὸν ἐμπειρικὸν τεκμηρίον, ἢν οὐδεὶς τηγανῆτησις δὲν εἴναι ἔργον τῆς μεταφυσικῆς, ἀλλὰ τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν. Τὸ Θέμα δημοσ., ὅπερ ἀπέδωσεν εἰς τὴν μετεπραγμήτην διάνοιαν, τοσοῦτον ἀπέζει τῆς συμπλήρωσις τῶν περιστρέψιτων καὶ τῶν ἀρχῶν τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, κατὰ τὴν ἔννοιαν δικαιολογημένης τινὸς ἐπεκτείνετος τῆς ἐν αὐτοῖς ἀρχομένης πελινδρομήσεως εἰς τινας τελικὰς ίδεις τῆς ἁγότητος, ὥστε μόλις οὐκ ἡδύναμεθα νὰ διάστημεν ἐν καὶ τὸ ιδίῳ δίνομεν εἰς ἀμφότεροι τὰ θέματα ταῦτα. Η ἐφαρμογὴ τῶν ἀρχῶν τῆς γνώσεως εἰς τὰς θεμελιώδεις ἔννοιας τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, καὶ οὐκ ἐν τρόπον ἀπαιτεῖται ἐνταῦθι, εὑρίσκεται πενταχοῦ ἐν τοῖς δρῶις τοῦ δεδομένου. Η λογικὴ ἔρευνα τῶν θεμελιωδῶν ἐπιστημονικῶν ἔννοιῶν καὶ η κριτικὴ σύγκρισις τῆς διαμορφώσεως καὶ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῶν, ἐντὸς τῶν διαφόρων θετικωνικῶν γλιάδων, ἀποτελοῦσι τὰ δύο στενῶς περὺς ἄλληλας συνδεδεμένα ίδιατεραία θέματα τοῦ πεδίου τούτου, ὅπερ οὔτε φέρει τὸν χαριστήρα τῆς λογικῆς καὶ κριτικῆς ταύτης ἀνικάνεως ἀποτελοῦσσι συγχρένως τὰς βάσεις τῆς ίππης τὰ δρῶις τῆς θετικῆς γνώσεως ἀγούσης συνθέσεως ἐκείνης, οἵτις, μὴ λαμβανομένων οὐκ' ὕψην τῶν περιλαγμένων δρῶν τῆς ἐπιστημονικῆς σκέψεως, συμπλέκει, οἷσιν ἀφροδῆς εἰς τὸν γενικὸν αὐτῆς σκοπόν, περὸς τὴν πειλατὸν μεταφυσικήν. Καὶ ἐν τούτοις ἀμφότεροι τὰ πεδία ταῦτα δὲν ἐξαρτῶνται ἀπ' ἄλληλων, ἐφ' οἷσιν ἀντιγνωρίζεται μὲν οὐδὲν οὐδέγκη τῆς ἐπὶ τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν ἐφαρμογῆς τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως, πλέονται δημοσ., οὐδὲν οὐδεὶς περιτέρω ἀπόπειραι τῆς μετα-

φυσικῆς. "Οντως ἡ ἀμφιβολία αὕτη προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι αἴ
νπερβατικαὶ τάσεις πρὸς τὴν ἑνότητα, αἵτινες προκύπτουσιν ἐκ
τῆς ἐν τῇ νοήσει ἐνυπαρχούσης ἐμφύτου πρὸς τὸ εἰδέναι ὁπῆς,
δὲν δύνανται νὰ ἐκριζωθῶσιν εὐκόλως ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης συνει-
δήσεως. Τὸ μόνον μέσον, ὅπερ δέον νὰ χρησιμοποιήσωμεν ὑπὲρ
αὐτῶν, εἶνε νὰ ὑποδεῖξωμεν εἰς αὐτὰς τὴν ὅδὸν τῆς ἐπιστημο-
νικῆς γνώσεως, ἀν δὲν ἐπιθυμῶμεν νὰ ἔγκαταλείψωμεν αὐτὰς
ἔρμαιον φρανταστικῶν ὄντεοπολημάτων. Κατὰ τὴν ἔννοιαν ταύ-
την τὸ περί τοῦτο ἐξακολουθεῖ νὰ εἶνε ἐπίσης ἐφαρμογὴ τῆς
Θεωρίας τῆς γνώσεως καὶ δὲν εἶνε τόσον ἡ μέθοδος, ὃσον τὸ
περιεχόμενον, ὅπερ διαχωρίζει ἀμφοτέρας τὰς ἐφαρμογὰς ἀπ'
ἄλληλων. Τὸ περιεχόμενον ὅμως προσαρμόζεται,—διὰ νὰ μετα-
χειρίσθωμεν πάλιν τὴν φρασεολογίαν τοῦ Καντίου,—ἐκεῖ μὲν
ίως ἵναίλιτις τῶν ἐπιστημονικῶν ἔννοιῶν, ἐνταῦθα δὲ ὡς ἔρευνα
τῶν ὑπερβατικῶν ἰδεῶν. Ἡ ἀνάλυσις τῶν ἐπιστημονικῶν ἔν-
νοιῶν ἔχει πλὴν τούτου διπλοῦν θέμα μελέτης, ἢτοι ἀφ' ἐνὸς μὲν
ἀπτεται τοῦ γενικωτέρου λογικοῦ περιεχομένου τῶν ἔννοιῶν τού-
των, ἐν σχέσει πρὸς τὴν γενικὴν αὐτοῦ ἐπιστημονικὴν σημασίαν,
ἀφ' ἐτέρου δὲ δέον νὰ ἐπιλαμβάνεται τῆς μελέτης τῶν ἴδιοτή-
των, ὃς ἀποκτῶσιν αἱ ἔννοιαι εἰς τὰ ἴδιαιτερα ἐπιστημονικὰ πε-
δία. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον προκύπτουσιν ἐκ τῆς γενικῆς ἐπι-
στήμης ἐκείνης δύο αὐτοτελεῖς κλάδοι, ἢτοι ἡ φιλοσοφία τῆς
φύσεως καὶ ἡ φιλοσοφία τοῦ πνεύματος. Ἀμφότεροι ὅμως οἱ
κλάδοι οὗτοι, οἵτινες εἶνε, ὡς εἴπομεν, διακεριμένοι ἀπ' ἄλλη-
λων, ἐπικανάγουσιν τῆμας εἰς τὸ πρόβλημα, ὅπερ ἀφορᾷ εἰς τὴν
δι' ὑπερβατικῶν συμπληρώσεων σύνδεσιν αὐτῶν εἰς ἓν, ἢτις
παρασκευάζεται διὰ τῆς λύσεως τῶν ἴδιαιτέρων αὐτῶν θεμάτων.
Οὔτως ἀμφότεροι οἱ ἐν λόγῳ κλάδοι εἶνε ἀφ' ἐνὸς μὲν διακλα-
δώσεις τῆς γενικῆς Θεωρίας τῆς γνώσεως, ἀφ' ἐτέρου δὲ τελοῦσι
τὴν σύνδεσιν αὐτῆς πρός τινα μεταφυσικὴν ἴδεαλογίαν.